

Gyászbeszéd Sebestyén Árpád ravatalánál

I.

Tisztelt Gyászolók!

A végső búcsúvétel idején mindannyiunkban számos érzés és gondolat dolgozik, amelyek a személyes és a közös gyász formájában öltenek testet. A megtapasztalt veszteségben benne van mindaz, ami elhunyt családtagunkhoz, barátunkhoz, pályatársunkhoz köt bennünket: a szeretet, a tisztelet, a megbecsülés, közösen átélt élményeink, amelyek felidézésében mostantól fogva magunkra leszünk utalva. Másfajta búcsú során szoktunk egymástól nap mint nap elköszönni, de most a kollektív emlékezet jegyében gyűltünk össze itt, a temetőben, hogy utolsó földi útján elkísérjük tanárunkat, kollégánkat, barátunkat, Sebestyén Árpádot, és megosszuk egymással a veszteség szomorúságát.

Más az a kapocs, amelyet a hivatás, az oktatói, kutatói munka, a kollégákért érzett felelősség, és más, amit a család jelent az ember számára, de a gyász valamennyiünké.

A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének professzorától, Sebestyén Árpádtól búcsúzunk, akit élete során elválaszthatatlan szálak kötöttek intézményünkhöz.

Ez az egyetem vált tudásának forrásává ifjúságának éveit, miután 1950-ben hallgatóként átlépte annak kapuját, ez jelölte ki szakmai fejlődésének irányait, amelyben 1954-től tanársegédként, majd aspiránsként, kutatóként dolgozott, és szerzett tudományos fokozatot. Ezt az intézményt szolgálta legjobb képességeivel, tudásával, amikor — már mint elismert nyelvész és tanár — docensként, majd 1975-től egyetemi tanárként végezte kutatásait, és tanította egyetemi hallgatók százait.

A száraz életrajzi adatok egy hivatásához, munkájához ragaszkodó, szakmai és emberi értékekben gazdag személyiség pályáivét vetítik elénk. 1972-től két évtizeden át végzett tanszékvezetői munkája mellett 1967–1970 között a Bölcsészettudományi Kar dékánhelyetteseként, ugyanebben az időszakban pedig egy évig megbízott dékánként vállalt részt a kar vezetésében. 1975-től 1980-ig a Kossuth Lajos Tudományegyetem rektorhelyettesi tisztségét töltötte be. Kari, egyetemi, akadémiai, szakmai bizottságokban, testületekben való részvételével évtizedeken át a helyi és az országos tudományosság aktív szereplője, formálója

volt. Pótolhatatlan szerepet játszott a tudományos ismeretterjesztésben, az anyanyelvi kultúra ápolásában. Nyugalomba vonulását követően sem szakadt meg teljesen ez az aktív szerepvállalás, ahogyan az Egyetemmel, a kollégáival, az intézetével való kapcsolat sem.

Másfél évtizeddel ezelőtt, a 70. születésnapjára kiadott ünnepi kiadványban közeli munkatársa, Nyirkos István, akitől néhány hónapja vettünk fájdalmas búcsút, a következő szavakkal emlékezett meg tanári, kutatói, emberi habitusáról: „Sebestyén Árpádra elsősorban a hűség jellemző. Hűség a szülőföldhöz, a szűkebb pátriához.” Nyugodtan hozzátehetjük, ugyanez a hűség kötötte hat és fél évtizeden keresztül elválaszthatatlanul Debrecenhez, az egyetemhez, amelyet jogelőd intézményünk, a Kossuth Lajos Tudományegyetem jelentett számára.

Emléke tovább él tanítványaiban és mindazokban, akiknek megadott, hogy ismerjék, részesei lehessenek életének. Fenntartják emlékezetét azok a lapok is, amelyeken egyetemünk története íródik, és őrzik a következő generációk számára.

Örök béke és megnyugvás jusson neki osztályrészüll!

BARTHA ELEK

II.

Egy éve sincs még annak, hogy itt, ezen a helyen álltunk lehajtott fejjel egykori tanárunk, kedves kollégánk, barátunk, Nyirkos István hamvai mellett. Most újra itt állunk megtört, szomorú szívvel, és búcsúzunk tanárunktól, kiváló kollégánktól, barátunktól, Sebestyén Árpád professzor úrtól. Egy nagyszerű tanár- és tudósnemzedék újabb tagjától kell búcsút vennünk ismét, akit nemcsak hat évtizedes munkásság köt a debreceni egyetemhez, hanem szinte az élete maga volt ez az intézmény.

Sebestyén Árpád 1950-ben lett a debreceni egyetem hallgatója, s már az első diákévek meghatározónak bizonyultak későbbi pályája szempontjából. Nyelvészeti érdeklődésére, tehetségére gyorsan felfigyelt az egyetem akkori nyelvészprofesszora, Bárczi Géza, aki nemcsak iránymutató tanácsokkal, hanem inspiráló feladatokkal is ellátta tanítványát. Sebestyén Árpád egész életre szóló útravalót kapott szeretett professzorától: a tőle tanult alapelveket, módszereket, a tudományhoz és az oktatáshoz való viszonyulást pályája során mindvégig hűen követte. Bárczi ragyogó szellemisége mint a magyar nyelvtudomány talán legnagyobb rendszerező elméjének teljesítménye méltán szolgált irányítúként Sebestyén Árpád számára, aki kedves mesterének alakját saját munkáiban is igyekezett minél gyakrabban felmutatni. Nemcsak a valóságban nézett le rá egyetemi

szobájának faláról Bárczi Géza arcképe, de bátorító tekintetét jelképesen is folyton magán érezhette.

Úgy hiszem, Sebestyén Árpád a saját pályájának egyik legfelemelőbb pillanataként élte meg azt, amikor a kezdeményezésére Bárczi Gézát — aki akkor már évtizedek óta a budapesti egyetem professzora volt — a Kossuth Lajos Tudományegyetem 1973-ban díszdoktorainak sorába fogadta. És ugyanilyen fontos volt számára az is, hogy kitartó, szívós munkával elérte: Szabó T. Attila, Erdély nagy nyelvtudósa is egyetemünk díszdoktorává lehetett 1986-ban, noha az ilyesféle elismerés az akkori meghatározó politikai gyakorlatnak igencsak ellenére volt. Ezek a tudományos kötődések azt is mutatják egyúttal, hogy tevékenységével Sebestyén Árpád a magyar nyelvtudomány legjobb hagyományaihoz kapcsolódott.

Pályáját meghatározó módon befolyásolta az a tudományos örökség is, amelyet a debreceni Magyar Nyelvtudományi Tanszék szellemi közege közvetített számára. Ebben az egyetemi légkörben Sebestyén Árpád hamar felismerte, hogy nagy kincs birtokában érkezett Debrecenbe: szülőföldjének, a szatmári Gacsálynak a nyelve számos megoldandó feladatot adott a fiatal kutatónak. Azt, hogy milyen értékes is ez a nyelvi anyag, az ugyancsak Szatmárból elszármazott korábbi jeles debreceni professzor, Csúry Bálint munkái és a tanszéken tovább élő szellemisége is világosan jelezhette Sebestyén Árpádnak. Ő maga a 80. születésnapján beszélt arról, hogy Csúry Szamosháti szótára, a magyar nyelvjáráskutatás műfajteremtő munkája valóságos reveláció volt a számára, amikor diákként először olvasta.

Első írását, egy gacsályi népnyelvi szövegközlést Bárczi Géza jelentette meg az általa 1951-ben elindított Magyar Nyelvjárások első számában. Második dolgozatával, Gacsály földrajzi neveinek közreadásával szülőfaluját immár visszavonhatatlanul felhelyezte a magyar nyelvészeti kutatások térképére. Írásával, de későbbi munkáival is azt bizonyította: a *Horgas-erge*, a *Gólya-lapos* vagy a *Kis-Kengyeles* és társaik nemcsak egy pár száz fős kis közösségnek a mindennapjaiban nélkülözhetetlen nyelvi elemek, hanem a magyar nyelvnek, a magyar kultúrának, egész identitásunknak is felmérhetetlenül fontos kincsei. Egy olyan világnak a varázslatos szépségű nyelvét tárja elénk ezekben a munkákban, amely még évtizedekkel később is — ahogyan azt a közelmúltban tragikusan fiatalon elhunyt irodalmár kollégánk, Borbély Szilárd remekművéből megismerhettük — a magukra hagyottaknak, a nincsteleneknek a világa volt. Bármivel is foglalkozott a későbbiekben Sebestyén Árpád, ez a szűkebb értelemben vett anyanyelvi örökség minden munkájában felsejlik, hol elsődleges kutatási tárgyként, hol mint a nyelvi adatok kiapadhatatlan forrása, hol pedig mint a nyelvész szakember nyelvi intuíciójának vagy éppen előadói, tanulmányírói stílusának a sziklaszilárd alapja.

A nyelvjárási és a névtani tematika végighúzódik Sebestyén Árpád egész pályáján. Az egyik vonulat csúcának a népi kendermunka néprajzi ihletettsé-
gű

leírását tarthatjuk, a másik kiemelkedő eredménye pedig az a vaskos kötet, amelyben Kálnási Árpáddal közösen a Csengeri járás településeinek földrajzi neveit tette közzé. A népnyelv iránt mutatott megkülönböztetett érdeklődése sok más kutatási területen is megmutatkozott: kedves témáinak egyikében, a nyelvváltozatok szociolingvisztikai szempontú elemzésében éppúgy, mint szépirodalmi művek stilisztikai vizsgálatában.

Alig múlt 30 éves, amikor — a saját tudományában szokatlanul fiatalon — kandidátusi fokozatot szerzett. A magyar névutók körében végzett vizsgálatait 1965-ben kiváló monográfiában tárta a szakmai közönség elé. Ez a témakör finom belső részleteivel és tágabb összefüggéseivel együtt tudományos érdeklődésének végig a középpontjában maradt. Számos írásában tárta fel ennek a nyelvelméleti szempontból is igen tanulságos kategóriának a rendszertani helyét, történeti múltját, alakulástörténetét, valamint finnugor-uráli hátterét és kapcsolatrendszerét. Utolsó nagyobb terjedelmű munkájában az első magyar nyelvű könyvnek, a Jókai-kódexnek a névutóit elemezte. Az ebben a témakörben született írásai is jelzik nyelvszemléletének azt a fontos elemét, mely szerint a nyelv rendszerét, állapotát is csak akkor érthetjük meg igazán, ha történetét, folyamatos változását is felderítjük.

Tudományos munkáiban Sebestyén Árpád nem kötelezte el magát egy-egy újonnan jelentkező nyelvészeti elmélet követőjeként, mert úgy gondolta, hogy ez korlátozná őt abban, hogy a nyelvet a maga konkrét valóságában s mindenekelőtt a nyelvhasználat valós sokféleségében tanulmányozza. Egy beszélgetésünk alkalmával földhözragadt nyelvészetként jellemezte az általa képviselt nyelvszemléletet, amellyel egyfelől arra utalt, hogy az empirikus alapú vizsgálatokat tekinti a nyelv leginkább gyümölcsöző megközelítésének, másfelől pedig arra, hogy elemzései során a nyelv funkcióját soha nem tévesztette szem elől.

Tudományos kutatói munkája során a nyelvtudomány sokféle területét, részlegét érintette. Ez a sokféleség nem független oktatómunkájának sokszínűségétől sem. Sebestyén Árpád az Általános Nyelvészeti és Fonetikai Tanszék, majd a Magyar Nyelvtudományi Tanszék oktatójaként, vezetőjeként a körülmények által is rákényszerült arra, hogy sokféle tárgyat adjon elő, ő azonban ezt — ugyancsak egyfajta tanszéki hagyománytól is támogatva — sohasem érezte igazán kényszernek. Egyetemi óráin az egyes nyelvi jelenségek a maguk aprólékos, tüzetes bemutatásával együtt is szélesebb összefüggéseikben, rendszerkapcsolataikban jelentek meg. Sebestyén tanár úr kiváló oktató volt, előadásait áthatotta az ismeretek rendszerezésének igénye, s kitűnt belőlük az előadó világos, tiszta logikára épülő, meggyőző erejű okfejtése. Az oktatást nem csupán az egyetemi munka legfontosabb részének tekintette, hanem örömét is lelta a tanításban: egy-egy speciális tárgyat — ahogyan ennek én magam is részese lehettem — akár az órájára jelentkező egy-két hallgatónak is szívesen előadott. Nagy hangsúlyt fek-

tetett a tudományos utánpótlás képzésére is: témavezetőként sokak útját egyengette a doktori cím megszerzése felé.

Sebestyén Árpád egész pályája a debreceni egyetemhez kötődött ugyan, de nem csak az egyetemi katedrán tanított. Rendkívül fontosnak tartotta az anyanyelvi ismeretterjesztést, s ennek érdekében személyesen is nagyon sokat tett. Előadások százait tartotta meg általános és középiskolákban, falusi művelődési házakban, bárhol, ahová csak e célból meghívták. Ilyen irányú munkájához felhasználta a sajtó nyújtotta lehetőségeket is: évtizedeken át írta, szerkesztette a megyei napilap nyelvi ismeretterjesztő rovatát.

Az az erő és lendület, amely Sebestyén Árpád egész munkásságát jellemezte, valamelyest megtört akkor, amikor — néhány évvel azt megelőzően, hogy betöltötte volna a 70. évét — nyugdíjazták. Tudom jól, Árpád bácsi, milyen nehezen élted meg ezt a helyzetet, s hogy évek kellettek ahhoz, míg jó szívvel tudtál visszatérni szűkebb szakmai közösségedhez. De nagy tanulság ez nekünk, az egyetem közösségének is: fokozott tiszteletet, megbecsülést érdemelnek azok — s mindennek a határozott kinyilvánítását is —, akik egész munkásságukkal, teljes életükkel a debreceni egyetemet szolgálták.

Professzor úr, kedves Árpád bácsi, te most örökre eltávoztál közülünk, de mi, akik itt maradtunk, veled kapcsolatban nemcsak a múltra, hanem a jövőre is gondolunk. Tudjuk, biztosak vagyunk abban, hogy tudományos alkotómunkád gyümölcseit a könyvek betűi hosszú időn át megőrzik, nemzedékről nemzedékre hagyományozva a bennük felhalmozott tudást. Személyedet az emlékezetünk őrzi kitörölhetetlenül, ameddig mi, akik ismertünk, élünk.

Nyugodj békében!

HOFFMANN ISTVÁN